

Kopalnia soli „Wieliczka” w filmie

„Wieliczka” Salt Mine in a film

Jerzy PRZYBYŁO

Kopalnia Soli „Wieliczka” S.A. Park Kingi 1, 32-020 Wieliczka, e-mail jerzy.przybylo@kopalnia.pl
„Wieliczka” Salt Mine, Park Kingi 1, 32-020 Wieliczka, e-mail jerzy.przybylo@kopalnia.pl

STRESZCZENIE

Kopalnia Soli „Wieliczka” oprócz uprzedniej funkcji zakładu wydobywczego, a obecnie obiektu turystycznego, pełni też rolę pomnika kultury narodowej. Jedną z jej postaci to od kilkudziesięciu lat plener filmowy. W Kopalni zostało zrealizowanych wiele filmów, zarówno dokumentalnych i edukacyjnych, jak i fabularnych. Filmy z tej pierwszej grupy przedstawiają dzieje kopalni i jej walory górnicze, poznawcze i przyrodnicze, fabularne zaś inspiracje czerpią z magii i tajemnic podziemi wielickich.

Filmy realizowane w kopalni niejednokrotnie były nagradzane na krajowych oraz międzynarodowych festiwalach filmowych. Pierwszym z nich był obraz „Wieliczka” Jarosława Brzozowskiego, nagrodzony w 1946 roku na festiwalu filmowym w Cannes I nagrodą w kategorii filmu dokumentalnego, oświatowego. W kopalni zrealizowano kilka znaczących w polskiej kinematografii filmów, w tym *Na Srebrnym Globie* Andrzeja Żuławskiego (1977 r.), *Seksmisję* Juliusza Machulskiego (1983 r.) czy *Młyn i Krzyż* Lecha Majewskiego (2011 r.).

Walorami ważnymi dla realizacji produkcji filmowych w kopalni są: światowa marka obiektu, bardzo dobre skomunikowanie Wieliczki z Krakowem, doświadczenie pracowników kopalni przy realizacji tego typu przedsięwzięć, gotowa scenografia, ciągły ruch zakładu, umożliwiający pracę ekip filmowych także w nocy, a ponadto możliwość do wykorzystania bazy hotelowej i gastronomicznej Wieliczki.

Słowa kluczowe: Kopalnia Soli „Wieliczka”, film fabularny, film dokumentalny, film oświatowy, serial.

ABSTRACT

Besides its previous function as saltworks and its current status as a tourist attraction, the “Wieliczka” Salt Mine also serves as a landmark of the Polish culture. It has also been used as a filmmaking location and setting for several decades. Many films have been shot in the salt mine, including documentaries, educational films, and feature films. The films from the first group depict the history of the mine and its industrial, cognitive, and natural values, while the fictional films draw inspiration from the magic and mysteries of the underground sites of “Wieliczka”.

The films made in the salt mine have often been awarded at national and international film festivals. The first awarded film was the “Wieliczka” by Jarosław Brzozowski which received the First Prize in the documentary and educational film category at the Cannes Film Festival in 1946. Several films that became significant for the Polish cinematography were shot in the salt mine, including *On the Silver Globe* by Andrzej Żuławski (1977), *Sexmission* by Juliusz Machulski (1983), and *The Mill and the Cross* by Lech Majewski (2011).

The salt mine presents important advantages for film production, including the worldwide recognition of the facility, excellent transportation connections between Wieliczka and Kraków, the experience of the mine’s employees in carrying out such projects, “ready-made” film sets, or a continuous operation of the underground facilities that allows film crews to work also at night, as well as the availability of accommodation and catering facilities in Wieliczka.

Keywords: “Wieliczka” Salt Mine, feature films, educational films, film series

ABSTRACT

The Wieliczka Salt Mine, besides its previous function as an extraction plant and its current status as a tourist attraction, also serves as a monument of national culture. One of its forms has been an open-air film set for several decades. Many films have been produced in the mine, including documentaries, educational films, and feature films. The films from the first group depict the history of the mine and its mining, cognitive, and natural values, while the fictional ones draw inspiration from the magic and mysteries of the underground in Wieliczka.

Films produced in the mine have often been awarded at national and international film festivals. The first of them was the film "Wieliczka" by Jarosław Brzozowski, which won the 1st prize in the documentary and educational film category at the Cannes Film Festival in 1946. Several significant films in Polish cinematography have been shot in the mine, including "On the Silver Globe" by Andrzej Żuławski (1977), "Sexmission" by Juliusz Machulski (1983), and "The Mill and the Cross" by Lech Majewski (2011).

The important advantages for film production in the mine include the worldwide recognition of the facility, excellent transportation connections between Wieliczka and Krakow, the experience of the mine's employees in carrying out such projects, ready-made sets, the continuous operation of the facility, which allows film crews to work at night, as well as the possibility of using the hotel and catering facilities in Wieliczka.

Keywords: Wieliczka Salt Mine, feature films, educational films, series

1. WSTĘP

Intencją artykułu jest ukazanie związku Kopalni Soli „Wieliczka” z szeroko rozumianą kinematografią, zarówno dokumentalną oraz edukacyjną, jak i fabularną. Literatura przedmiotu jest bardzo uboga, zatem korzystano z informacji zamieszczonych w internecie, zarówno z krótkich notatek, jak i filmów dokumentalnych, takich jak „Ucieczka na Srebrny Glob” Kuby Mikurdy. Bardzo pomocne okazały się rozmowy z pracownikami kopalni lub statystami spoza niej, którzy uczestniczyli w powstawaniu podziemnych filmów. Autor ma także osobiste wspomnienia z kilku obrazów, w których realizacji aktywnie brał udział lub był świadkiem pracy ekip filmowych.

Kopalnia soli „Wieliczka” jest obiektem unikatowym w skali światowej, lecz paradoksalnie stosunkowo mało znanym. Turyści poznają tylko jej mały fragment; część objęta trasą turystyczną oraz podziemną ekspozycją Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka to zaledwie około 10 % całości podziemnego labiryntu. Dosłownie labiryntu, intrygującego dla

1. INTRODUCTION

This paper is intended to present the association of the "Wieliczka" Salt Mine with broadly understood cinematography, including documentary, educational, and feature films. The literature on the subject is scarce. For that reason, it was necessary to resort to the information available in the Internet, in the form of short notes or such documentary films as the *Escape to the Silver Globe* by Kuba Mikurda. Besides, interviews with the salt mine workers and extras who had participated in underground film shooting were very helpful. The author himself cherishes personal memories of several projects in which he either actively participated or observed the activities of film crews.

The "Wieliczka" Salt Mine is a unique landmark on a global scale, although, paradoxically, it may not be known in full. The tourists learn about a small portion of the underground complex, including the tourist route and the underground Museum, covering about 10% of the whole underground labyrinth. It is literally a labyrinth, intriguing for those who can visit the sections made available to visitors and those areas that raise special interests. It is not strange that the mine's nooks attract people with open minds. The Polish writer Bolesław Prus was one of them. He wrote his description of the labyrinth in his novel "Pharaoh" right after his visit to the salt mine. Filmmakers were always enchanted by underground scenery. They were also challenged by both technical difficulties associated with underground film shooting and unusual scenery entailed by the mine's secrets.

The salt mine started its mining activities in the second half of the 13th century after the first known shaft, the Goryszowski, had been dug out. It is also possible that the Shaft on the Castle of mid-13th century was the first one. From the end of the 13th century to 1996 when mining operations were stopped, about 2,500 chambers and 250 km of corridors were dug out. However, only a small proportion of the mine's workings are presently available for exploration. Large sections of the mine's workings have been either liquidated by backfilling or they collapsed as a result of natural convergence processes. The workings that are opened for tourists or museum exhibitions, as well as the protected sections of the salt mine remain in a good technical condition and they attract filmmakers as well.

The visual values of the salt mine consist in an unusual diversity of sights, owing to the fact that salt mining continued across 700 years, with various salt mining methods, from "dry", based on mechanical rock cutting, to "wet" by leaching salt rocks with fresh water. The diversity of the geological structures of the salt deposit, situated on the forefield of the Carpathian Mountains, owes its complexity to mountain formation movements, selective salt-bed extraction, and the mastery of the ancient mine carpenters who protected the

tych, którzy mogą go przemierzać zarówno w jego udostępnionej części, jak i tej niedostępnej dla przeciętnego turysty. Nic dziwnego, że zakamarki kopalni wzbudzają zainteresowanie ludzi o otwartych umysłach. Na przykład wielickimi podziemiami zafascynował się Bolesław Prus. Fragment „Faraona”, w którym opisał egipski labirynt, powstał po wizycie pisarza w kopalni. Podobnie zauroczeni kopalnią byli filmowcy, dla których bodźcem do zmięczenia się z podziemia-
mi były zarówno trudności techniczne związane z realizacją filmów w tak nietypowej scenerii, ale i kopalniane tajemnice.

Kopalnia rozpoczęła swoje funkcjonowanie w drugiej połowie XIII wieku, kiedy to zgłębiono pierwszy znany jej szyb Goryszowski (możliwe, że w połowie trzynastego stulecia istniał szyb zwany Szybem na Zamku, ale są to tylko przypuszczenia). Od końca XIII wieku do roku 1996, kiedy to ostatecznie zaniechano eksploatacji, pod ziemią powstało około 2500 komór i około 250 kilometrów chodników. To suche liczby. Jeśli chodzi o dostępność tych wyrobisk, to tylko mniejsza część z nich jest obecnie możliwa do penetracji. Całe partie kopalni są już zlikwidowane w procesie podsadzania (wypełniania piaskiem) lub niedostępne w wyniku naturalnych procesów zaciskania pogórnich pustek. Jednak wyrobiska, które są objęte ruchem turystycznym lub ekspozycjami muzealnymi, a także część kopalni zabezpieczona lub znajdująca się w dobrym stanie technicznym może być przedmiotem zainteresowania filmowców.

Atutem wizualnym kopalni jest jej niezwykle urozmaicenie, wynikające ze zróżnicowanego czasu powstawania wyrobisk (ponad 700 lat eksploatacji), różnorodnych sposobów wydobycia soli (od metod „na sucho” polegających na mechanicznym odbijaniu bloków soli do metod „na mokro”, czyli ługowania skał solnych słodką wodą). Zróżnicowanie budowy geologicznej złoża, leżącego na przedpolu Karpat i zawdzięczającego ruchom górotwórczym swą skomplikowaną formę, selektywna eksploatacji solnych pokładów oraz mistrzostwo dawnych cieśli górniczych, którzy dla zabezpieczenia wyrobisk stworzyli imponujące podziemne konstrukcje (komory Drozdowice, Michałowice, Jezioro Piłsudskiego i inne), a także podziemne jeziora solankowe oraz szata naciekowa wtórnych soli, tworzą nastrój, który umiejętnie wykorzystany jest ozdobą filmowych produkcji.

Produkcje te z grubsza można podzielić na dwa nurty. Filmy fabularne eksploatują kopalnię na polu jej tajemnicy i magicznego nastroju. W tym przypadku ważna jest reżyserska fantazja. Twórcy filmów dokumentalnych koncentrują się zaś na fenomenie Wieliczki jako obiekcie przyrodniczym, technicznym oraz historycznym. Historia Żup Krakowskich, czyli kopalni w Wieliczce i Bochni, nierozdzielnie tożsama jest z historią Polski. Ważna jest także ich rola sakralna i kulturalna w dziejach naszego kraju.

underground workings by magnificent timber structures, still visible e.g. in the Drozdowice and Michałowice Chambers, as well as the Piłsudski’s Lake and other underground brine ponds, with their secondary infiltration coating. They all create the atmosphere that can be skilfully used to adorn film productions.

We can distinguish two types of films shot in the salt mine. The feature films use the salt mine’s mystery and magical impressions. In that case, the director’s fantasy is important. However, the documentalists concentrate rather on the phenomenon of the “Wieliczka” as a natural, technical, and historical landmark. The history of the Kraków Saltworks, composed of the “Wieliczka” and “Bochnia” Salt Mines, is inseparably associated with the history of Poland. The salt mines also played significant sacral and cultural roles in the history of the Polish nation.

2. THE FIRST MOVIES SHOT IN THE “WIELICZKA” SALT MINE

The invention of the Lumière brothers arrived in the “Wieliczka” Salt Mine in the inter-war period.¹ The first underground footage had the form of short documentaries. A short film *Wieliczka, a Pearl of the Polish Salt Mines* was produced in 1931. The documentary “*Wieliczka*” *Salt Mine* (1935), an episode of the educational film series entitled “Present-Day Poland,” was released by the Film Institute of the Museum of Industry and Agriculture. Those were purely documentary film records, produced by poor techniques, as the present-day specialists claim (Hendrykowska 2014).

Soon before World War II, a short footage was shot in the salt mine by the American Company Fox Movietone News that used to produce newsreels shown in movie theatres before main shows (Krasicka 1946).

During the period of the occupation, the Germans made a film about the salt mine. It was mentioned by Sabina Krasicka in her article in the “*Dziennik Polski*” (Krasicka 1946). The author of this paper has not been successful in finding the American or German footage.

The first professional film that showed the underground workings was produced only in 1946, or 51 years after the cinematograph had been patented. The film was shot by Jarosław Brzozowski, a former soldier of the Home Army and later a director and cameraman of documentary and educational films.

The company “Nazi Film und Propaganda Stelle” was founded during the war in Kraków. It was designed to promote the Nazi propaganda on the Generalgouvernement terri-

¹ Małgorzata Hendrykowska wrote that the film *The Pictures of Wieliczka* was shot in 1910. The film could have shown either the sites of the town, or maybe the paintings of the town by Piotr Stachiewicz, showing the underground chambers of the salt mine (Hendrykowska 2014).

2. PIERWSZE FILMY

Wynalazek braci Lumière trafił do wielickiej kopalni już w okresie międzywojennym.¹ Pierwsze ujęcia podziemnych wyrobisk miały charakter krótkich dokumentów. Z roku 1931 datowany jest film krótkometrażowy *Wieliczka – perła kopalń polskich*, a z roku 1935 dokument wyprodukowany przez Instytut Filmowy przy Muzeum Przemysłu i Rolnictwa *Kopalnia Soli w Wieliczce*, należący do serii filmów oświatowych „Polska współczesna”. Były to filmy dokumentalne, jednak, jak podają znawcy tematu, dość kiepsko zrealizowane (Hendrykowska, 2014).

Tuż przed II wojną światową powstała krótka migawka o kopalni zrealizowana przez amerykańską firmę Fox Movietone News, która produkowała filmowe kroniki wyświetlane w kinach przed seansami filmowymi (Krasicka, 1946).

Podczas okupacji, jak podaje Sabina Krasicka w swym artykule z *Dziennika Polskiego*, Niemcy nakręcili obraz o kopalni (Krasicka, 1946). Do produkcji amerykańskiej i niemieckiej nie udało się autorowi dotrzeć.

Pierwszy profesjonalny film, na którym zostały uwiecznione wielickie podziemia powstał dopiero w 1946 roku, czyli 51 lat po opatentowaniu kinematografu. Nakręcił go Jarosław Brzozowski, operator i reżyser filmów dokumentalnych i oświatowych, żołnierz AK.

Podczas okupacji w Krakowie działało przedsiębiorstwo „Nazi Film und Propaganda Stelle”, którego zadaniem było kierowanie hitlerowską propagandą na terenie Generalnej Guberni. Jego siedzibą był budynek w Krakowie zlokalizowany przy ulicy Józefitów 16 – obecna jedna z siedzib Muzeum Historii Fotografii w Krakowie. Po ucieczce Niemcy pozostawili ją wyposażoną w salę kinową, laboratorium i sprzęt.

W maju 1945 roku urodziła się inicjatywa w miarę niezależna od nowych władz filmowa inicjatywa. Były to *Warsztat Filmowy Młodych*, zorganizowany w Krakowie przez Antoniego Bohdziewiczza (reżysera i scenarzysty) i Stanisława Wohla (operatora, scenarzysty i reżysera), i jej kontynuacja - *Kurs Przy sposobieniu Filmowego*, prowadzony także przez Antoniego Bohdziewiczza, a następnie przez Stanisława Furmanika (krytyka i teoretyka literatury). Bazą techniczną i siedzibą filmowców był budynek na ulicy Józefitów. Jednym z wykładowców *Kursu...* był pochodzący z Wileńszczyzny Jarosław Brzozowski. Za namową uczestniczki kursu Sabiny Krasickiej, nauczycielki pochodzącej z Łucka, a osiadłej po wojnie w Wieliczce, podjął się trudu uwiecznienia kopalnianych podziemi (Ryc.1,2). Wyreżyserował w 1946 roku film *Wieliczka*, który na I festiwalu filmowym w Cannes w 1946 roku zdobył I nagrodę w kategorii filmu dokumentalnego, oświatowego (Albrecht, 1998, Radkie-

tory. The company was located at 16, Józefitów St. in Kraków, in the building which is presently used by the Museum of the History of Photography in Kraków. After the Germans had escaped from the city, they abandoned a fully equipped movie theatre, film laboratory, and equipment.

In May of 1945, a new film initiative was conceived, fairly independent from the Polish authorities. It was called the *Film Workshop of the Youth*, organised in Kraków by Antoni Bohdziewicz, film director and scriptwriter, and Stanisław Wohl, cameraman, director, and scriptwriter. The Workshop developed into the *Filmmaking Course*, conducted first by Antoni Bohdziewicz and later by Stanisław Furmanik, an expert on film, literary theory, and criticism. The building at the Józefitów St. remained the technical centre for the filmmakers. Jarosław Brzozowski was another instructor of the *Filmmaking Course*. He arrived in Kraków from the Vilna Region. He was persuaded by the trainee Sabina Krasicka, a teacher who came to Wieliczka from Łuck after the war, to document the salt mine's underground workings (Figs. 1 and 2). Brzozowski directed the film *Wieliczka* in 1946. The film was granted the First Prize in the documentary and educational film category at the First Film Festival in Cannes in 1946 (Albrecht 1998; Radkiewicz 2020; Hendrykowska 2018). Later, the Stalinist era entailed Poland and it was not possible to exploit the film's success. Brzozowski was arrested in 1948. He was accused of secret filming of the occupation of Lithuania, failure to reveal himself after the so-called amnesty of 1947, and illegal possession of arms. The communist court martial sentenced him to 6 years of prison (Kosturbiec 2023).

The *Wieliczka* by Jarosław Brzozowski was digitally remastered and has been available in the Internet since 2022.

Tadeusz Kallwejt, director of educational films, cameraman and scriptwriter, produced the short film *Salty Bread* (1958) reporting on the life of salt miners. The documentary was released by the Educational Film Studio (WFO) in Łódź (FilmPolski.pl 2023).

Another awarded documentary about the “Wieliczka” was the *Magnum Sal – Wieliczka* (1976). Mieczysław Vogt was its director, scriptwriter, and cameraman. The film was dedicated to the founder of the Kraków Saltworks Museum, Alfons Długosz. In 1977, the film received the prize granted by the NOT Museum of Technology *for the best film designed to shape technological culture that propagates the traditions of technology and the protection of technical landmarks, documenting national culture*. The next film by Vogt was entitled *Salt: the Rock We Eat* (1978) (FilmPolski.pl 2023).

3. 1977

Year 1977 was rich in cinematography events involving shooting of films in the salt mine. Jerzy Gościak completed a report on the Kraków Saltworks Museum, entitled simply

¹ Jak podaje Małgorzata Hendrykowska w 1910 roku został zrealizowany film *Obrazy Wieliczki*. Możliwe, że były to migawki z miasta, ale może też dosłownie – sfilmowane obrazy Piotra Stachewicza ukazujące wielickie podziemia (Hendrykowska, 2014).

wicz, 2020, Hendrykowska, 2018). Wkrótce jednak nad Polską zapadła stalinowska noc, która uniemożliwiła komercyjne wykorzystanie tego sukcesu, Brzozowski został w 1948 roku aresztowany. Oskarżono go o potajemne rejestrowanie okupacji na Litwie, nieujawnienie się po tak zwanej amnestii z 1947 roku oraz nielegalne posiadanie broni. Komunistyczny sąd wojskowy skazał go na 6 lat więzienia (Kosturbiec, 2023).

Film „Wieliczka” Jarosława Brzozowskiego po rekonstrukcji cyfrowej jest od 2022 roku dostępny w internecie.

Tadeusz Kallwejt, reżyser filmów oświatowych, operator i scenarzysta, zrealizował w 1958 roku krótki film *Słony chleb*, traktujący o pracy górników solnych. Dokument ten firmowała Wytwórnia Filmów Oświatowych w Łodzi (FilmPolski.pl, 2023).

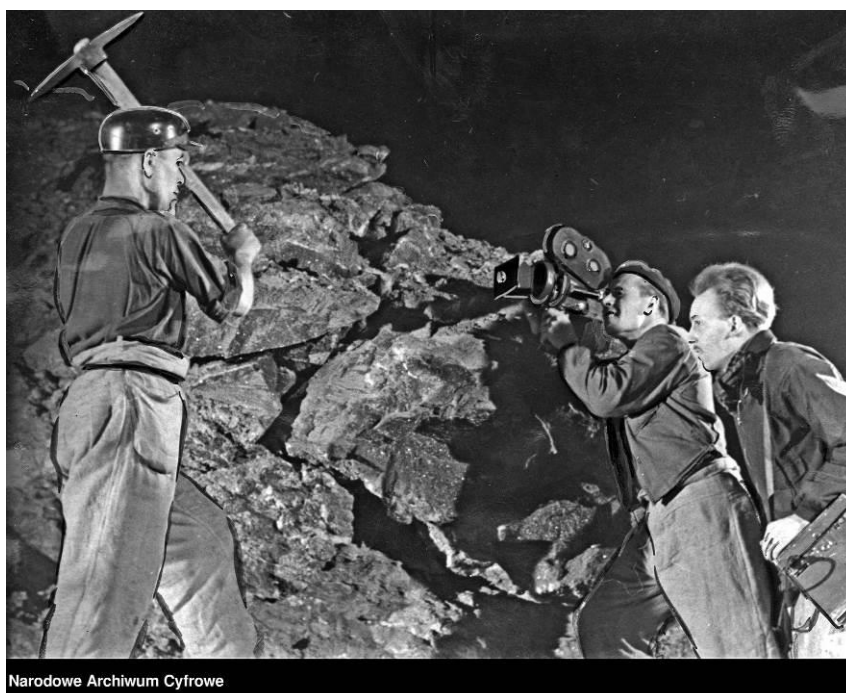
Kolejnym nagrodzonym filmem dokumentalnym o Wieliczce był nakręcony w 1976 roku obraz *Magnum Sal – Wieliczka*. Reżyserem, autorem scenariusza i jednocześnie operatorem kamery był Mieczysław Vogt. Film poświęcony został postaci twórcy Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka Alfonsowi Długoszowi. W 1977 roku otrzymał nagrodę Muzeum Techniki NOT za *najlepszy film służący kształtowaniu kultury technicznej popularyzującej tradycje techniki i ochrony jej zabytków jako dokumentu kultury narodowej*. Następny film Vogta nosił tytuł *Sól – to kamień, który jemy* i powstał w 1978 roku (FilmPolski.pl, 2023).

3. ROK 1977

Rok 1977 był bogaty w wydarzenia filmowe ekranizowane w samej kopalni. Jerzy Gościak zrealizował reportaż

Wieliczka, to the order of the National Centre for Tourist Information and Promotion (COliRT) (FilmPolski.pl 2023). In the same year, the salt mine debuted in two large feature films. One of them became a “cult movie”: *On the Golden Globe*, directed by Andrzej Żuławski who passed away in 2016. Żuławski started to shoot the *Moon Trilogy* in 1976, based on the book written by his great-uncle. The book was written in 1903–1911 and depicted a metaphysical anxiety of a man who was isolated from his natural environment. The project was unique for the socialist realities of Poland at that time and the production was interrupted by the then Minister of Culture and Art, Janusz Wilhelmi, on the pretext that the film’s budget had been exceeded. Żuławski was disliked by the authorities and some of his film colleagues. Once he was threatened with a suit concerning alleged mismanagement, he left for France where he continued his film career. Żuławski returned to Poland in 1987 and he was allowed to finish his project. Missing scenes were supplemented with voice-over comments. A mutilated work was released, as a symbol of political interference with art (Misiak 2006; Szczypiński 2023; Filmweb.pl 2023). The footage for the *On the Silver Globe* was shot in the underground Margelnik-Magdalena Chamber complex of the “Wieliczka” Salt Mine, situated at Level III, and partly at lower Level II of the salt mine, in the Wessel Lake Chamber, situated at Level III, and in the Zaleski Chamber at higher Level II.

“Szybik” type of salt, being the most precious salt mineral, with 99% salt content, was extracted in the first two chambers mentioned above in the first half of the 19th century. That section of the rock mass is characterised by very diverse tec-

Narodowe Archiwum Cyfrowe

Ryc. 1. Ekipa filmowa w wielickiej kopalni, lata 40. XX wieku. Zbiory Narodowego Archiwum Cyfrowego
Fig. 1. A film crew in a “Wieliczka” mine. 1940s. Collection of the National Digital Archive

Gdy przeszłość spotyka się z teraźniejszością

Z kamerą w salinach wielickich

Produkcja soli w Polsce służyła wczesno-płaskowskiej dobie. W podziemnych Wielickich o eksploatacji unocionnych okrzężkami drwina pracowali wzdory górnicy nad wydobyciem soli, ubojem w kłody. Ciężki ich trud uwieczniony został na terenie rycinie Hondiusa.

I oto teraz w r. 1946, w epoce nowoczesnej eksploatacji solin wielickich zaczęło się nagle w cennych krążkach, rozświetlonych tylko górnymi karnkami, od postaci błądzących jak dymy cieniami przeszłości w labiryntach wielickiego podziemia historyczne — według Hondiusa otworzone — sylwety prawdziwych górników uwidnia się i przeciąga tak, jak to było dawniej, obok nich, opodal, wreszcie — technicznymi rozmachem — zawrotna. Błyskawicznie dynamizm wysadzano wala się całe szelmy solne, by zgniatkami (czyli „straperami”) motorowymi wzywano do wozków minerali znalazł się niezmiernie w łatuchach elektrycznego pościgu, a przemiesłoni w ogromnych młynach wodował niebawem do oddzielnego użytku pensów i narodów całego świata za posiadaniem kłody i statków handlowych.

Cała historyczna przeszłość produkcji solnej i również cała rzeczywistość współczesna, na elektrycznych motorach aparata, odzwierca film p. t. „Wieliczka” nakręcony przez reżysera Sabinę Krasicką z ramienia Wytwórni „Film Polski”.

FILM HISTORYCZNY I NAUKOWY

Przyglądam się tej pracy. To nie jest to samo, co nakręcenie historycznego filmu w dostojnym do wszelkich sytuacji atelier, gdzie przy trickach technicznych powstają sceny kasetni kolegowych, samochodowych, a nawet samolotowych. Praca w gólbnie Saliny Wielickiej na 300-metrowym poziomie wygląda inaczej. Reżyser Brzozowski bowiem chce pójść dalej niż wytwórnia Fox-Movieton-News, dla której przed wojną (jak imię poinformował dyrektor krakowskiego oddziału „Filmu Polskiego” dr S. Iapalski) nakręcono krótki dodatek do programów w kopalni wielickiej, a także jeszcze dalej niż Niemcy w czasie okupacji, którzy dysponując już całą masą technicznych urządzeń, nakręcili film nie dający zupełnie tego, o co iomą, jako Polakowi, chodzi. Film bowiem p. t. „Wieliczka” ma w oparciu o naukowe opracowanie mgr Siedleckiego odzwierciedlać całą geologiczną przeszłość wielickiego terenu — ma być historycznym przekrętem wydobycia soli poprzez pierwsze wiatraczki ludzi do siłmi, poprzez prymitywne eksploatacji przy pomocy zbierania do fartuszek, czy też postępowanie się kilofem we wczesnopłaskowskich czasach do produkcji (dziśszej), pełnej tych samych dla górników nieobopieczności podarów, lawin i ustawicznej grozy nagłej śmierci.

Toteż ekipa filmowa, w której Brzozowski jest „wznowicielem współwzrostu scenarzysty, od kilkunastu miesięcy wywija się w podziemiu wielickim, obserwując najcharakterystyczniejsze przejawy

pracy górniczej na najbliższym jej poziomie i czyni wszystko, by widzowie całego świata ujrzeli na ekranie to, czego nie zobaczą nigdy, zwiędzając Wieliczka. Goscia bowiem spuszcza winia na 65 metrów w głąb przez szty Damiłowicza, lub schodzący szybem Paderewskiego oświetlają najstarszą kapliczką św. Antoniego, krótkim chodnikiem dostają się do tzw. ograniczonej sali „balowej”, odwiecznymi schodkami wędrują się na poziom drugi, 90-metrowy, do kaplicy św. Księżki opędając wspaniale żywandem, oddobyli i rzeźby w kryształach solnych, wykonane przez długi lańców górniczych pokoleń polskich, a następnie przez grocie Erasma, Komorę Michałowice, Kosy, Baranek, Drodzowice docierają na poziom 135-metrowej głębokości, podziwiają podziemne jezioro, jedno z cudów Wielicki, że stalizytami wokół, a wreszcie — jak to było przed wojną — zatrzymują się w grocie Sienkiewicza. I to wszystko. Natomiast z filmową kamerą w tej sali programowo-rezultator-skich rezerwa — jak to obserwuje przy nakręcaniu filmu „WIELICZKA” przez reżysera Brzozowskiego, dotrą miliony widzów kinowych do najmniejszych miejsc produkcji, ultra je w całym dzisiejszym rozmach i będą mogli obserwować nawet rezerwat przyrody: grocie Kryształowe, która jest miłkiem na świecie, bo zawiera tylko w istniejące kazyłoty soli chemicznie czyste.

LAWINA NA ZAMÓWIENIE

Ale aby postawiany sobie cel osiągnąć, trzeba nieustannie energii nie tylko samego reżysera, ale i wszystkich członków ekipy filmowej. Ono aby odzwierciedlić grozę lawin, których niebezpieczeństwa niesposób sfilmować „na gorąco”, trzeba było wywoływać je sztucznie. Gdy cała ekipa pracowała nad kręceniami okólnymi na 60-metrowej wysokości, zabezpieczona linami przed runięciem w przepaść skłona, wspiął się młody słuchacz i Kurat Przeszkolenia Filmowe-

Kronika krakowska

Bezimienni a zasłużeni pracownicy muzeów krakowskich

W krakowskich muzeach miejskich zatrudnionym jest kilkunastu wożnych. Praca takiego wożnego w mieście muzeów, jakim jest Kraków, powinna interesować ogół, bo dotyczy jego aktywności kulturowych. Mianem dołbiera przede wszystkim fachowców-zręmalników, których praca przydatna jest przy konserwacji i wystawianiu zabytków. W miarę potrzeby pomagają oni w warsztatach muzealnych, ale w każdej chwili mogą być odwołani do innych zajęć. Są więc wśród wożnych starsi, introligtor, slusarz, specjalista od konserwacji mebli, krawiec, zegarmistrz i inni pierwszorzędnie wykwalifikowani fachowcy. Dlatego też — podobnie

go, Spali w górę i drąglem podwiałł głazy. Ale lawina na zamówienie nie spada od razu i nie leci w kierunku dogodnym dla filmowej kamery. Widać trzeba było po wielokroć monitorować, czy w kierunku ratu omal nie zmiszdzili Spisła, „nie lo” — nie przerwał pracy. A że Niemcy ograbił Saliny Wielickie z transformatorów i że z tego powodu nie można zastosować całej zmontowanej dla celów filmu aparatury elektrycznej o 40.000 Watt, to także nie.

Pomysłowość techniczna i ujęcie słowatki przychodzi tu z pomocą: reżyser Brzozowski ekspozuje jedną i tę samą scenę 18 razy, aby została ona, przy użyciu wszystkich reflektorów, prawidłowo nakświetlona. Kable elektryczne trzeba dźwigać setki metrów wraz z najważniejszą aparaturą techniczną, z miejsca jednej sceny do oddległego miejsca sceny następnej. Słuchacza tego Kursu Przeszkolenia Filmowego są pełni gorznych warunków technicznych, gdzie po de-wastacji wojennej niemieckich rebotów trzeba było zaszczędzenia energii światłowej pracować przyrępowawo przed rzejciami fotograficznymi przez długie godziny w świetle górniczego kaganaka.

CELOWY WYSILEK

I dlatego opracowywany obecnie film budzi coraz większe zainteresowanie w sferach filmowych i naukowych, a na ekranach całego świata szerzyć będzie nie tylko wiedzę o produkcji soli polskiej, ale również szacunek dla narodu polskiego, który na wszystkich odcinkach zdewastowanego zawierucha wojenną życia podejmuje pracę twórczą. Toteż cięższe się możemy, za udzielenia w samej kopalni są na ukoczenia i prace wkracza w drugą fazę również trudnych zdjęć trickowych.

SABINA KRASICKA

Kraków nabkrybuje PPOK

Wojewódzki Urząd Ziemiński
Pracownicy Wojewódzkiego Urzędu Ziemińskiego subskrybowali PPOK i zadakorowali kwotę 84.000 złotych.
Na poczet subskrybowanej kwoty wpłacili już pierwszą ratę.

szłyżeli wiadomości o tym, amornatnie, z naj-dobrych stron Krakowa, przybył do muzeum i KIKAD; ciążki ciężkich skrzył w przeciągu godziny znalazł się w bezpierzynnej miejsce. Okazało się, że niepotrzebne, a jednak egzakt ten zupełnie słusznie został znokorzony w kronice muzeum.

Nazwisk tych cichych bohaterów pracy na ich własne życzenie — nie podajemy.

Komitet Niesienia Pomocy Jastu

Jedno z najbardziej zniszczonych miast Jastu wreszcie z całą okolicą wyważyła jak najbliższej pomocy. Ludność Jastu mieszka w piwnicach lub tuła się po całej Polsce. Resztki ocalych budynków niszczącej z braku odpowiednich funduszy. Z inicjatywy Jastu przybywających na terenie Krakowa powstał Komitet, który zajął się w pierwszym rzędzie zebraniem funduszy, które by zaspokoiły najpilniejsze potrzeby Jastu. Komitet ma zamiar ująć w jedną ogólną kartotekę wszystkich Jastu przybywających na terenie Polski i poza jej granicami i przy ich pomocy utworzyć Komitet, który by dopomógł w zbieraniu funduszy. W programie przewidziano wydawnictwo, które by zilustrowało tragedię Jastu i barbarzyństwo niemieckie.

Zeboranie organizacyjne będzie miało miejsce w dniu 18 maja w sobotę w VIII Gimnazjum Państwowym przy ulicy Pileckiego 12 o godz. 17. Wszyscy Jastu przybywający na terenie Krakowa winni przybyć na zebranie.

Wiadomości sportowe

Zwierzyniecki wygrywa z Cracowia 2:0

Drugim Zwierzynieckiego odniósł nieład sukces, zwyciężając w meczu o mistrzostwo kl. A Cracowia 2:0 (1:0). Wypracowała go mimo niecelownej i najłepiej grzejących Kozłoka A. Ostrowskiego, cała drużyna. Ciwota przelała przede wszystkim dzięki niezwykłej słałej grze swoich napastników. Poza dwoma strzałami Sze-tych, z których mógł paść bramki, gdyż tylko poprzeczki zadeceydowały, że piłka w siatce nie ugrzeża, napastnicy w ogóle do strzału nie dochodzili. Bobula pieciokrotnie pilnowany nie wiele mógł zdziałać. Wliczając cały ciężar ostrych ataków Zwierzynieckiego spadł na dwój-jącego się Gędkę i wspaniale bronącego Ry-tyckiego. Donosiłki nie dopuszczaniem do strza-ku napastników Zwierzynieckiego również tasi-ruje na wyróżnienie. Lepsze momenty miał tasi-ru Tomasiak. (1)

W OBLICZU NADCHODZĄCYCH URUCZYSTOŚCI JU-żNIUSZOWICZY T. S. „Witła” awowuje się na sobotę, 18 maja, godz. 20. Zastawienie walek zabitości: saba-rietycznej, naczelnik i turystyczny, ul. Rejterska 14. Interes. Obecność wszystkich członków bezwzględnie!

Ryc. 2. Artykuł Sabyiny Krasickiej zamieszczony w Dzienniku Polskim nr 135 z 1946 roku
Fig. 2. Article by Sabina Krasicka published in Dziennik Polski No. 135 of 1946

z Muzeum Żup Krakowskich pod prostym tytułem *Wieliczka*, który powstał na zlecenie Centralnego Ośrodka Informacji i Reklamy Turystycznej (FilmPolski.pl, 2023). W tym samym roku wielicka salina zadebiutowała również w dwóch dużych filmach fabularnych, z których jeden zyskał miano dzieła kultowego. Był to film *Na srebrnym globie* w reżyserii zmarłego w 2016 roku Andrzeja Żuławskiego. W 1976 roku podjął się on ekranizacji *Trylogii księżycowej* autorstwa swojego stryjczonego dziadka Jerzego Żuławskiego. Dzieło literackie, napisane w latach 1903–1911, pokazuje w sposób metaforyczny niepokój człowieka odciętego od swojego naturalnego otoczenia. Realizację nietypowego jak na realia PRL filmu przerwano na polecenie ówczesnego wiceministra ds. kultury i sztuki Janusza Wilhelmiego pod pretekstem przekroczenia budżetu. Żuławski, nie lubiany przez władzę oraz część rodzimego środowiska filmowego, zagrożony procesem sądowym o niegospodarność, wyjechał z Polski do Francji, gdzie zrobił karierę. W 1987 roku powrócił do kraju, a władza pozwoliła mu dokończyć film. Brakujące sceny uzupełniono komentarzem lektora. Powstało okaleczone dzieło – symbol ingerencji polityki w sztukę (Misiak, 2006, Szczypiński, 2023, Filmweb.pl, 2023). Zdjęcia do filmu *Na srebrnym globie* powstawały w zespole komór wielickiej kopalni Margelnik – Magdale-

tonic formations. Large workings were dug out there, owing to selective salt mining. The site was found to be ideal for moon-like landscapes. The main scenes of the film were shot in the Margelnik Chamber, close to the protective pillar situated in the central section of the chamber, which is seen in an impressive photograph of the time, showing two well-known Andrzej: Żuławski and Seweryn, the director and the film star, respectively. They are surrounded by a group of extras. The Zaleski Chamber that had been cut by the spraying method applied to the green salt boulder was also ideally suited for the atmosphere of the dark side of the Moon. The Wessel Lake Chamber was in ruin at the time of film shooting. It was refurbished only in the second half of the 1980's.

After the film production had been interrupted, all the costumes and almost the whole of scenography were destroyed. Little was saved. The remains of the set decorations of 1977 can be still seen in the Magdalen Chamber, with the fragments of transparent or pink cast glass, pretending to be moon rocks, abandoned on the floor of the Zaleski Chamber (Fig. 3).

How about the stories about filmmaking? In several scenes, the extras appeared naked. One of them was a male student of AGH University of Technology who presently is a well-known professor of geology at the Jagiellonian University.

na zlokalizowanych na III i częściowo II niższym poziomie kopalni, w komorze Jezioro Wessel leżącej na poziomie III oraz w komorze Zaleski na poziomie II wyższym. W dwóch pierwszych eksploatowano w 1. połowie XIX wieku pokład soli szybikowej. Ta partia górotworu charakteryzuje się bardzo urozmaiconą tektoniką, zatem w wyniku jej selektywnej eksploatacji powstały rozległe wyrobiska o urozmaiconej konfiguracji, idealnie pasujące do księżycowych klimatów. Główne sceny filmu powstawały w komorze Margelnik, w rejonie filara zlokalizowanego w jej centralnej części, co odzwierciedla efektowne zdjęcie z epoki pokazujące dwóch znanych Andrzejów – reżysera Żuławskiego oraz odtwórcę głównej roli – Seweryna. Otacza ich grupa statystów. Komora Zaleski, która powstała w wyniku eksploatacji metodą natryskową bryły soli zielonej, także idealnie wpasowuje się w nastrój ciemnej strony księżyca. Jezioro Wessel podczas kręcenia filmu było jeszcze zrujnowane, generalny remont komora przeszła dopiero w 2. połowie lat 80. XX wieku.

Po zatrzymaniu produkcji filmu zniszczono kostiumy i niemal całą scenografię. Ocalała jedynie jej znikoma część. W komorze Magdalena do dziś stoją resztki dekoracji z 1977 roku, a w komorze Zaleski na spągu leżą fragmenty bezbarwnego lub różowego lanego szkła, udające kamienie księżycowe (Ryc.3). A anegdoty z podziemnego planu? W pewnych scenach część statystów występowała nago. Jednym ze statystujących był pewien znany dziś profesor geologii UJ, wówczas student AGH, któremu to nietypowe „zwiedzanie” kopalni tak bardzo zapadło w pamięć, że po latach musiał wrócić do kopalni, aby opisywać jej piękno i tajemnice. Profesor opowiada, że realizatorzy filmu zróżnicowali wynagrodzenie na wyższe dla tych nagich, a znacznie niższe dla tych występujących w ubraniu (do których się zaliczał), co według niego nie było w porządku.

Ciekawostką jest także zainteresowanie filmem organów nadzoru górniczego. Prace przygotowawcze do kręcenia obrazu były tematem inspekcji Okręgowego Urzędu Górniczego (dalej: OUG) w Krakowie 27 XII 1976 roku. Kierownik Ruchu Zakładu Górniczego wyznaczył imiennie osoby dozoru ruchu i zastępy ratownicze odpowiedzialne za bezpieczeństwo i stałą kontrolę atmosfery kopalnianej. Przeszkolono także członków ekipy filmowej w zakresie zachowania się w wyrobiskach i zagrożeń występujących w kopalni. Kolejna inspekcja dotyczyła poważnej sprawy. W jednej ze scen w podziemnych wyrobiskach aktorzy mieli biegać z otwartym ogniem – pochodniami. Na ich użycie musiał wyrazić zgodę prezes Wyższego Urzędu Górniczego, a krakowski OUG przeprowadził inspekcję w tej sprawie 4 XII 1977 roku (Wójcik, 2000).

Innym filmem, do którego sceny kręcono w wielickiej kopalni, było dzieło w reżyserii Tadeusza Kijańskiego według scenariusza Albina Siekierskiego *Okrągły tydzień*. W porównaniu z rozmachem scen *Na srebrnym globie* film ten jawi się

His unusual form of visiting the salt mine was so memorable that he went back there years after to describe the beauty and secrets of the underground world. The professor mentioned that the filmmakers paid the nude actors much more, but he did not think it was fair.

Another story concerned the interest in the film shooting expressed by the Kraków Mining Board members. Even the preparatory setting works were inspected by the board members on 27 December 1976. The Production Managers of the Salt Mine selected a team of supervisors and mine rescue workers who were responsible for safety and constant measurement of air quality underground. Also, the film crew members were trained on the conduct in the mine's workings and underground hazards. However, another round of inspection concerned something more serious. In one of the film scenes, the actors were supposed to run with open fire, holding torches. The president of the Supreme Mining Board had to issue a special permit for that and the Kraków Board supervised the proceedings on 4 December 1977 (Wójcik 2000).

Another film shot in the salt mine was the *Entire Week* by Tadeusz Kijański, based on the script by Albin Siekierski. When you compare this film to the huge scenery of the *On the Silver Globe*, the former looks like a poetic fairy tale. The film tells a story of little Gustlik who had learned the Silesian legends told by his grandpa (Filmweb.pl 2023). The “Wieliczka” Salt Mine, including especially the Michałowice Chamber, pretended to be a Silesian Coal Mine (Fig. 4). The film was designed for teenagers, and there is a rather strange story related to the filmmaking. A local salt miner wanted to show the filmmakers in action to his son. They walked together to the Michałowice Chamber where female extras were found not to be completely dressed. The father's good intention had to be abandoned.

4. 1980'S AND 1990'S

After those pioneering film projects, the salt mine's film career developed very quickly. The Kraków's “Dziennik Polski” daily published an announcement about the recruitment of female extras to play in the *Sexmission* in 1983. That sounded somewhat surrealistic in the realities of the state of emergency (discontinued on 22 July 1983), not to mention the very title of the film. The film, directed by Juliusz Machulski, with some scenes shot underground in the salt mine, was released in 1984 (FilmPolski.pl 2023). Almost immediately, it was acclaimed as a “cult film,” although it has been raising controversies among feminists until today. It seems, however, that the grievances are not fully justified because the film is primarily a mockery of a totalitarian state which Poland was in the 1980's (Film.wp.pl, 2023).

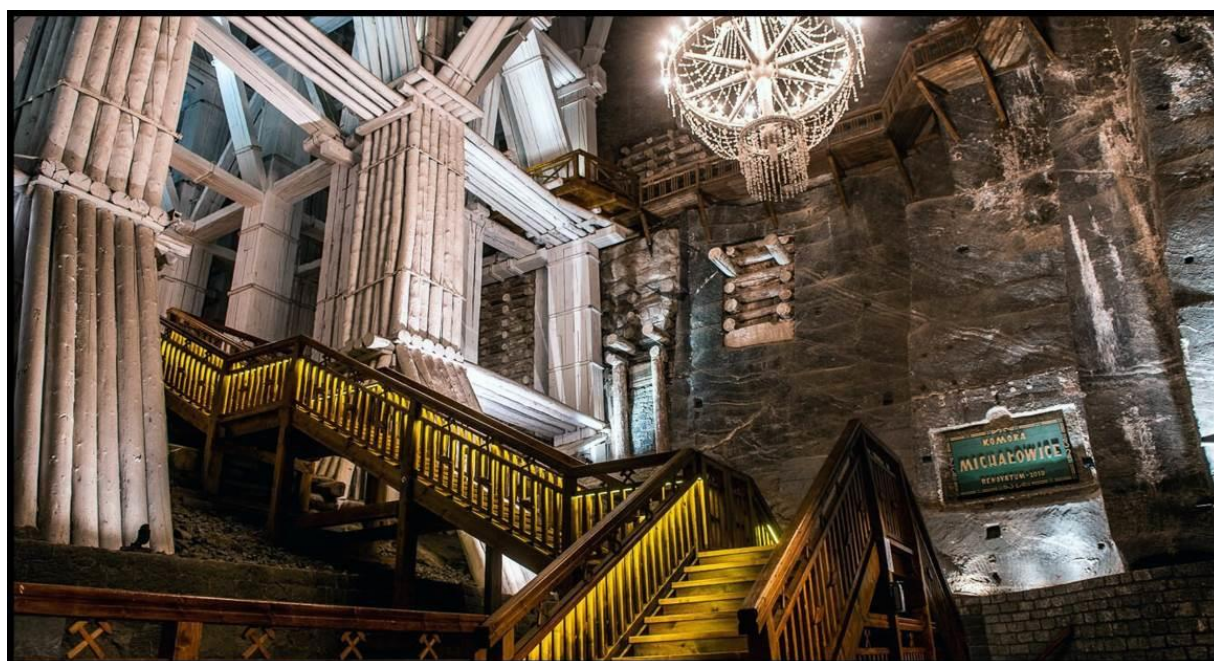
Similarly to the *On the Silver Globe*, the scenes of the *Sexmission* were shot in the Margelnik Chamber and its vicinity.

Ryc. 3. Komora Magdalena. Dekoracje do filmu *Na srebrnym globie*. Fot. Jerzy Przybyło
Fig. 3. Magdalena Chamber. Decorations for the film *On the Silver Globe*. Photo by Jerzy Przybyło

jako łagodna poetycka baśń. Jest to historia małego Gustlika, który z opowieści swojego dziadka poznaje świat śląskich legend (Filmweb.pl, 2023). Kopalnia „Wieliczka”, w szczególności zaś komora Michałowice, udają podziemia śląskiej kopalni (Ryc.4). Film przeznaczony jest dla młodzieży, zatem dziwi nieco pewna anegdota z nim związana. Pewien dołowy pracownik kopalni chciał pokazać synowi filmowców w akcji. Zawędrowali razem do komory Michałowice, w której

The Dworzec Gołuchowskiego Chamber was the other film location. In that film we can see both underground workings in their original appearance. The Dworzec Gołuchowskiego and the Margelnik Chambers were later subjected to general refurbishment. Today, we can see a different display there. In fact, one can find the traces of director Machulski's activities in the Margelnik area. In the August cross-corridor, one can notice white stripes and numbers painted on the walls to vi-

Ryc. 4. Komora Michałowice. Materiały prasowe kopalni
Fig. 4. Michalowice Chamber. Press materials of the mine

akurat kręcono scenę z niekompletnie ubranymi statystkami, co mocno pokrzyżowało ojcowskie plany.

4. LATA 80 I 90

Po tych pionierskich przedsięwzięciach filmowych filmowa kariera kopalni potoczyła się wartko. W 1983 roku w krakowskim „Dzienniku Polskim” pojawiło się ogłoszenie o naborze statystek do filmu *Seksmisja*. W realiach stanu wojennego (zniesionego 22 VII 1983 roku) brzmiało ono, jak i sam tytuł filmu, nieco surrealistycznie. Sam film, wyreżyserowany przez Juliusza Machulskiego, którego część zdjęć kręcono w podziemiach kopalni, miał swą premierę w 1984 roku (FilmPolski.pl, 2023). Niemal od razu zyskał miano kultowego, choć dziś wzbudza spore kontrowersje w kręgach feministek. Wydaje się jednak, że te pretensje są nie do końca uzasadnione, bo film jest przede wszystkim kpina z państwa totalitarnego, jakim była Polska lat 80 (Film.wp.pl, 2023)

Sceny *Seksmisji* kręcono, podobnie jak ujęcia z *Na srebrnym globie* w komorze Margelnik i jej najbliższym otoczeniu. Drugą komorą, która posłużyła za plan filmowy, był Dworzec Gołuchowskiego. Oglądając obraz, możemy zobaczyć oba wyrobiska w ich pierwotnym kształcie. Dworzec Gołuchowskiego oraz komora Margelnik przeszły później generalne remonty. Oba wyrobiska można obecnie podziwiać w nowej szacie. Do tej pory w rejonie Margelnika można znaleźć ślady po filmie Machulskiego. W poprzeczni August prowadzącej do komory pozostały namalowane na ociosach białe pasy oraz numerki, które miały ożywić plan. W zachodnim fragmencie podłużni Geramb do tej pory zalegają resztki dekoracji oraz

talise the setting. The remains of the film decorations and lettering templates used in the August cross-corridor were abandoned in the western section of the Geramb Level (Fig. 5). A whole through which the protagonists were falling during their escape from female oppressors became a regular feature of the underground landscape.

There are so many stories related to that film that a separate paper should be written. One of them involves the phrase “Our guys were here,” said by Maks after finding a rubber boot with a bottle of cheap wine hidden inside. That scene was not present in the original script but it was improvised once the actors really found such a prop in the salt mine (Machulski, Szczerba 2014). It is quite possible that the rubber boot and the bottle can be still found there.

A Canadian TV crew arrived in the salt mine in 1983. They planned to shoot one of the episodes of the film series *Le Légendes du Monde*. A 25-minute film was entitled *La dame blanche de Wieliczka* and it was directed by Jorge Fajardo (Fig. 6). The White Lady was an underground spirit feared by the miners as she might bring disasters. The story talked about a boy and a girl who were separated from a group of student visitors, got lost in the salt mine, and met the White Lady. The Polish actor Franciszek Pieczka was one of the stars in that film. The Wieliczka episode was awarded at the Paris Film Festival in 1984 (Białek 2023; FilmPolski.pl 2023).

In the years 1994–1995, a TV series entitled *Mission Top Secret*, directed by Marcus Cole, was produced by the Australian Grundy Television. The film was designed for teenagers and told a story of a 12-year-old girl who connected her

Ryc. 5. Do dziś w zakamarkach kopalni spotkać można pozostałości po filmie *Seksmisja*. Poniżej fot. planu z widocznymi elementami scenografii z roku 1983. Fot. Jerzy Przybyło i materiały prasowe kopalni

Fig. 5. To this day in the nooks and crannies of the mine one can find remnants of the movie *Sexmission*. Below is a photo of the set with visible elements of the set design from 1983. Photo by Jerzy Przybyło and mine press materials

szablony liter z poprzeczni August (Ryc.5). Stałym elementem podziemnego krajobrazu jest też dziura, przez którą wypadali bohaterowie filmu podczas ucieczki przed prześladowczyniami.

Anegdot związanych z filmem jest tak dużo, że starczyłyby ich na osobny artykuł. Jedną z nich jest sentencja „nasi tu byli”, wygłoszona przez Maksa po odkryciu gumiaka ze schowaną w nim butelką po tanim winie. Sceny tej nie było w scenariuszu, została zaimprovizowana po znalezieniu przez filmowców tych artefaktów (Machulski, Szczerba, 2014). Możliwe, że słynne gumiak i butelka w dalszym ciągu spoczywają gdzieś w zakamarkach kopalni.

W 1983 roku do Wieliczki zawitała ekipa telewizji kanadyjskiej, by zrealizować jeden z odcinków serialu fabularnego *Najpiękniejsze legendy świata*. Krótki, 25-minutowy film nosi tytuł *Biała Dama z Wieliczki*, a jego reżyserem jest Jorge Fajardo (Ryc.6). Tytułowa Biała Dama jest podziemnym duchem, którego górnicy powinni się wystrzegać, bowiem sprowadza rozmaite nieszczęścia. Fabuła opowiada o dziewczynce i chłopcu, którzy podczas zwiedzania kopalni odłączyli się od szkolnej wycieczki i błądząc po kopalni, napotkali Damę. W filmie zagrał Franciszek Pieczka. Wielicki odcinek serialu został nagrodzony w 1984 roku na festiwalu filmowym w Paryżu (, Białek, 2023, FilmPolski.pl, 2023).

W latach 1994–1995 powstawał serial telewizyjny *Mission Top Secret (Tajna misja)* realizowany przez australijską Grundy Television w reżyserii Marcusa Cole. Był on przeznaczony dla młodzieży, a opowiadał o dwunastoletniej dziewczynce, która dzięki komputerowi nawiązuje kontakt z rówieśnikami rozszanymi po całym świecie. Powstaje organizacja,

peers all around the world. The TV series was produced in co-operation with global TV networks, including the Polish TV. The Polish episode was entitled *The Secret of a Polish Foal*, and some scenes were shot in the “Wieliczka” Salt Mine (FilmPolski.pl 2023). The foal was brought underground and lived at Level III in a specially constructed barn. Some footage was shot in St. Kinga’s Chapel and the workings of Level III on the Tourist Route.

5. 21ST CENTURY

In 2003, Łukasz Barczyk, a 29-year-old director considered to be the most interesting artistic personality of his generation, produced a TV performance of *Hamlet* underground in the salt mine. The mine’s chambers and corridors provided the atmosphere of murky interiors of the Elsynor Castle (Teatr.vod.tvp.pl 2023). The play enjoyed excellent cast, with e.g. Janusz Gajos, Grażyna Szapołowska, Zbigniew Zapasiewicz, Jan Frycz, and the then young actors Kamila Baar and Łukasz Czernecki, although the final result raised controversies. Some viewers were highly impressed by the production, while others were rather disappointed. The film settings included, among others, St. Kinga’s Chapel and the neighbouring workings, as well as the Saurau and Wessel Lake Chambers (Fig. 7). Funny incidents accompanied the shooting process of the *Hamlet*. The producers liked the sound signals heard from the shaft elevators and they recorded them in their cell phones. Some artists were tremendously impressed by the chandeliers of St. Kinga’s Chapel and they considered buying them for their residences.

Ryc. 6. Płyta ze ścieżką dźwiękową filmu *Biała Dama z Wieliczki*. Fot. Jerzy Przybyło

Fig. 6. Longplay with the soundtrack of the film *White Lady of Wieliczka*. Photo by Jerzy Przybyło

która walczy z okrutnym kapitalistą Savage’em. Serial kręcony był we współpracy ze światowymi telewizjami, między innymi Telewizją Polską. Odcinek kręcony w naszym kraju nosi tytuł *Tajemnica polskiego żrebaka*, a niektóre sceny były kręcone w kopalni Wieliczka (FilmPolski.pl, 2023). Tytułowy żrebak trafił pod ziemię i mieszkał na III poziomie kopalni w specjalnie dla niego zbudowanej stajni. Zdjęcia do tego odcinka serialu powstały w kaplicy św. Kingi oraz w wyrobiskach poziomu III objętych Trasą Turystyczną.

5. WIEK XXI

W roku 2003 Łukasz Barczyk, 29-letni wówczas reżyser, uważany za najciekawszą artystyczną postać swojego pokolenia, zrealizował w wielickich podziemiach spektakl telewizyjny *Hamlet*. Komory i chodniki stworzyły atmosferę mrocznych wnętrz zamku Elsynor (Teatr.vod.tvp.pl, 2023). Spektakl miał doborową obsadę (grali w nim m.in. Janusz Gajos, Grażyna Szapołowska, Zbigniew Zapasiewicz, Jan Frycz, a z młodszego pokolenia aktorów – Kamila Baar i Łukasz Czernecki), ale końcowy efekt był dyskusyjny. Jedni widzowie byli pod ogromnym wrażeniem produkcji, inni czuli się rozczarowani. Filmowymi plenerami były między innymi kaplica św. Kingi i sąsiednie wyrobiska oraz komory Saurau i Jezioro Wessel (Ryc.7). Podczas kręcenia ujęć do *Hamleta* również nie obyło się bez zabawnych wydarzeń. Realizatorom spektaklu bardzo podobała się sygnalizacja dźwiękowa przy szybach i nagrywali sobie ją jako dzwonki do telefonów komórkowych. Olbrzymie wrażenie na niektórych artystach robiły żyrandole w kaplicy św. Kingi i chcieli je kupić do swoich rezydencji.

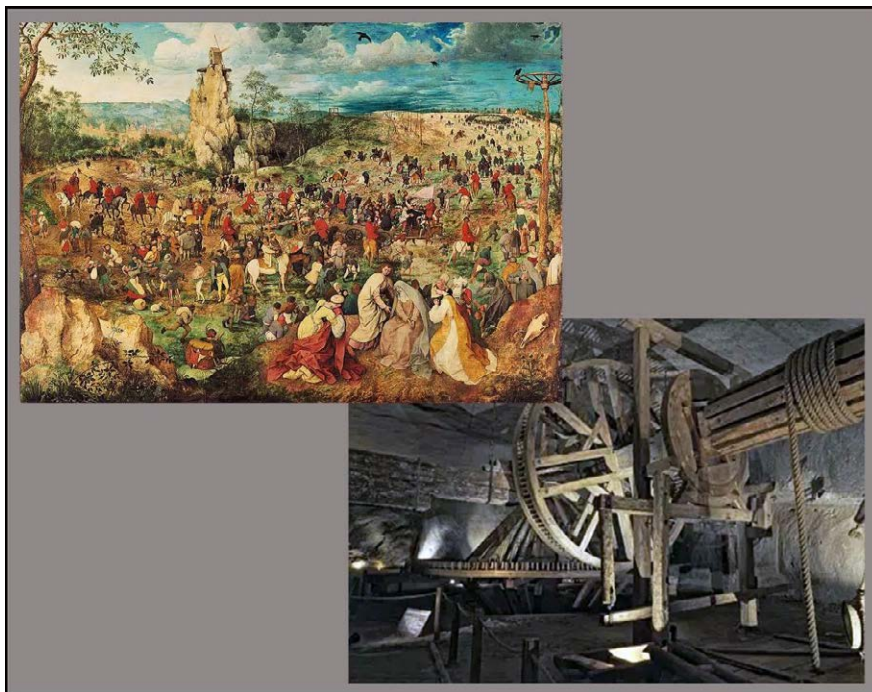
Five years later, Lech Majewski brought outstanding international actors to the salt mine, including Rutger Hauer, Michael York, or Charlotte Rampling. They acted in the film *The Mill and the Cross*, an adaptation of an essay by the American art historian entailing the analysis of the painting “The Procession to Calvary” by Pieter Bruegel the Elder (1564) (Majewski 2023). Certain scenes were shot underground in the mine’s workings that symbolised a mountain’s interior, with the Mill presented in the master’s painting. The film settings were placed e.g. in the Modena Chamber, belonging to the complex administered by the Kraków Saltworks Museum in Wieliczka (Fig. 8). The film was produced in 2008 and released in 2011. It was awarded several prizes, including two Eagles granted by the Polish Film Academy.

The Bollywood production of the *Rhythm* emerged in a slightly different convention. It was a musical directed by Vivek Kumar (IMDb.com 2023). It was shot in Poland, with several scenes staged in the “Wieliczka” Salt Mine (Fig. 9). The director visited the salt mine and was so fascinated with the sights that one musical scene was situated underground. The production continued during two nights in 2012, while the transportation of the huge quantities of the equipment underground took eight hours one way. The musical’s premiere took place in 2016. St. Kinga’s Chapel and the Michałowice Chamber appeared in the Indian production.

The “Wieliczka” Salt Mine appeared again in a short 11-minute film entitled *Salt* the following year. The film was a result of the Polish-British-Norwegian co-production and was directed by the “veteran” of dance, choreography, and theatre, Maria Lloyd. Octavia Selena Alexandru, known from

Ryc. 7. Komora Saurau. Ekipa filmowa *Hamleta* w reżyserii Łukasza Barczyka. Materiały prasowe kopalni
Fig. 7. Saurau Chamber. The film crew of the theater spectacle *Hamlet*, directed by Łukasz Barczyk. Press materials of the mine

Ryc. 8. Obraz Pieter'a Bruegel'a „Droga krzyżowa” oraz komora Modena z kieratem. Domena publiczna oraz materiały prasowe kopalni
Fig. 8. Pieter Bruegel's painting *The Procession to Calvary* and Modena Chamber with a steering wheel. Public domain and mine press materials

Pięć lat później reżyser Lech Majewski sprowadził do kopalni wybitnych światowych aktorów, takich jak Rutger Hauer, Michael York czy Charlotte Rampling. Zagrali w scenach do filmu *Młyn i Krzyż*, który był ekranizacją eseju amerykańskiego historyka sztuki pod tym samym tytułem, zawierającego analizę obrazu „Droga krzyżowa” Pietera Bruegla Starszego, powstałego w 1564 roku (Majewski, 2023). Niektóre sceny filmu kręcono w wyrobiskach kopalni, które symbolizowały wnętrze góry, gdzie stoi tytułowy młyn przedstawiony na obrazie mistrza. Wyrobiskami tymi była między innymi komora Modena, należąca do zespołu administrowanego przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka (Ryc.8). Zdjęcia

The Game of the Thrones, was one of the actresses (IMDb.com 2023). The film, being a dismal fairy tale, presented a girl who noticed during her adolescence that her parents were getting senile and turning into rock salt boulders. She wanted to avoid their fate herself and decide about it on her own, without living shackled by a network of conventions. The movie was dedicated by the director to each person who was able to liberate herself or himself from repeat domination. Filming took place in St. Kinga's Chapel (Fig. 10), St. Anthony's Chapel, and the Weimar Lake Chamber, as well as on the Leopold Canal, outside the Tourist Route (BBC Arts 2023).

Ryc. 9. Aktorzy filmu *Rythm* podczas próby zdjęć. Fot. Rafał Stachurski
Fig. 9. The actors of the film *Rythm* during the rehearsal of the shooting. Photo by Rafał Stachurski

w kopalni powstały w 2008 roku, ale film miał premierę dopiero w roku 2011. Zdobył kilka nagród, w tym dwa Orły przyznawane przez Polską Akademię Filmową.

Nieco dłużej rodził się film z zupełnie innej konwencji – produkcja Bollywood *Rhythm*. Był to obraz muzyczny, który wyreżyserował Vivek Kumar (IMDb.com, 2023). Powstawał on w Polsce, a kilka scen nakręcono w Kopalni „Wieliczka” (Ryc.9). Reżyser po zwiedzeniu kopalni był nią tak zafascynowany, że jedna z muzycznych partii została nakręcona pod ziemią. Realizacja zdjęć trwała dwie noce 2012 roku, ale samo zwiezenie masy sprzętu do Wieliczki zajęło osiem godzin. Musical miał premierę w roku 2016. W indyjskiej produkcji „zagrały” kaplica św. Kingi oraz komora Michałowice.

Kopalnia ponownie zagościła w zagranicznej produkcji rok po realizacji tego filmu. Tym razem w filmie krótkometrażowym, trwającym zaledwie 11 minut pod tytułem *Salt*. Film powstał w kooperacji polsko-brytyjsko-norweskiej, a wyreżyserowała go „weteranka” tańca, choreografii i teatru Maria Lloyd. Jedną z aktorek, które stanęły na jego planie, była znana z serialu *Gra o tron* Octavia Selena Alexandru (IMDb.com, 2023). Film, będący mroczną baśnią, opowiada o dziewczynce, która dorastając, zauważa, że jej rodzice powoli stają się tak skostniałi, że przyjmują postać solnych brył. Pragnęłaby uniknąć tego przeznaczenia, chce sama decydować o własnym losie, a nie żyć spętana siecią konwenansów. Obraz reżyserka zadedykowała każdemu, kto uwolnił się od cyklicznej przemocy. Zdjęcia do tej produkcji powstawały w kaplicach św. Kingi (Ryc.10) oraz św. Antoniego, Jeziorze

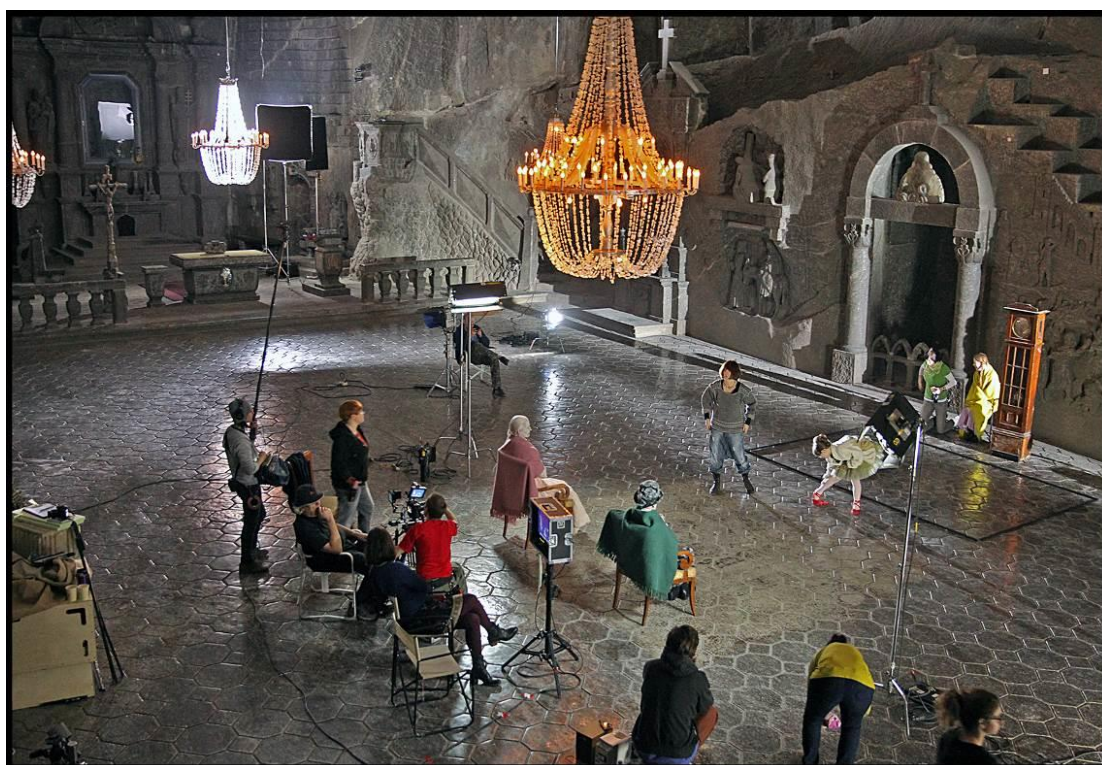
The *Umbra* was another short film in which the salt mine’s interiors played important roles. The film was directed by Urszula Nawrot (2014, with world premiere in 2015). It is a very feminine film with many allegories, without, however, a single line, similarly to the *Salt*. The viewer is impressed by the images and music. The most important are the traumatic emotions of the female protagonist (Nawrot 2023). The imaginative film, recognised with many international accolades, is often shown during therapeutic sessions designed for the persons suffering violence. Filming took place in St. Anthony’s Chapel, as well as the Baręża Lake and Michałowice Chambers (Fig. 11).

6. DOCUMENTARY AND EDUCATIONAL FILMS

In 1981, TVP Kraków shot a chamber film *A Man and a Horse* showing the work of carthorses underground. The black-and-white movie concentrated on the hard labour of the two characters and their warm bond. Arkadiusz Pilarz and Marek Zaliński were scriptwriters and directors. The scenes were shot at Level IV of the salt mine, with an underground barn situated close to the Kaczwiński cross-corridor. In 2022, the film was digitally remastered (TVP VOD 2023).

The salt mine’s artists became the protagonists of another documentary of the 1980’s. A short film on the *Wieliczka’s Sculptors*, directed by Jerzy Biały, was produced in 1986.

The salt mine hosted a number of world-famous film crews, e.g. BBC, CNN, Rai Tre, National Geographic, or

Ryc. 10. Ekipa filmowa filmu *Salt* podczas kręcenia ujęć w Kaplicy św. Kingi. Materiały prasowe kopalni
Fig. 10. The film crew of the film *Salt* during the filming of shots in the St. Kinga Chapel. Press materials of the mine

Ryc. 11. Urszula Nawrot w otoczeniu aktorów filmu *Umbra*. Fot. Rafał Stachurski
Fig. 11. Urszula Nawrot surrounded by actors of the film *Umbra*. Photo by Rafał Stachurski

Weimar, a także poza Trasą Turystyczną, w Kanale Leopolda (BBC Arts, 2023).

Kolejnym filmem krótkometrażowym, w którym ważną rolę odegrały kopalniane wnętrza była *Umbra* zrealizowana przez Urszulę Nawrot w 2014 roku (światowa premiera 2015 rok). Jest to bardzo kobiecy, pełen alegorii film, w którym nie pada (podobnie jak w filmie *Salt*) ani jedno słowo. Na widza działają obraz oraz muzyka. Najważniejsze w nim są traumatyczne emocje głównej bohaterki (Nawrot, 2023). Fotograficzny film, który doczekał się wielu międzynarodowych nagród, bardzo często jest pokazywany w ramach terapii dla osób objętych niegdyś przemocą. Zdjęcia w kopalni powstawały w kaplicy św. Antoniego, komorze Jezioro Barączka oraz w komorze Michałowice (Ryc.11).

6. FILMY DOKUMENTALNE ORAZ EDUKACYJNE

W 1981 roku TVP Kraków zrealizowała w podziemiach kopalni kameralny film *Człowiek i koń* ukazujący pracę salinarnych pociągowych zwierząt. Bohaterami są koń oraz jego opiekun, trybarz. W poetycki sposób czarno biały obraz ukazuje jak ciężko pracują i jaka ciepła jest między nimi relacja. Scenarzystami i realizatorami obrazu byli Arkadiusz Pilarz oraz Marek Zaliński. Realizowano go na poziomie IV kopalni, gdzie wówczas przy poprzeczni Kaczwiński zlokalizowana była podziemna stajnia. W 2022 roku film został zrekonstruowany cyfrowo (TVP VOD, 2023).

Bohaterami innego dokumentu z lat 80. byli kopalniani artyści. W 1986 roku powstała migawka filmowa *Rzeźbiarze wieliccy* w reżyserii Jerzego Białego.

W kopalni gościły ekipy filmowe legitymujące się znanymi markami. Kręcili tu filmowcy BBC, CNN, Rai Tree, National Geographic czy Discovery Chanel (cykl *Discovery People*, bohaterką jednego z odcinków była hydrogeolog

Discovery Channels (making the series of the *Discovery People*; the salt mine's hydrogeologist Jadwiga Stecka featured one of the episodes). Also, a Japanese TV crew arrived underground, raising admiration by their professionalism: the crew members communicated with each other without saying a word.

A number of documentaries dedicated to the underground facilities of the salt mine were produced in the past twenty years. The Kraków TV journalist Julian Rachwał produced several films dedicated to the salt mine, including a 40-minute documentary entitled *The Historic Salt Mine in Wieliczka* (2008). The Swedish director Sadrolin Tam was another professional visitor to the salt mine. In the years 2003–2005, he produced the film *Wieliczka: the Salt of the Earth*. The film lasts 26 minutes and it features those underground workings that were later subjected to various transformations. For instance, we can see St. John's Chapel in its original location at Level I, while presently, the chapel is situated at Level III on the Tourist Route. The Gospoda Chamber is shown in the film before it was refurbished in 2010. The film under the same title, but 40-minute long, was a new production, with the premiere in 2010. The film's host and guide underground was the outstanding Polish actor Jerzy Stuhr who said: *It is the Salt Mine that is the real protagonist of our film* (Fig. 12).

In 2017, TVP 3 Kraków filmed a 6-episode documentary series entitled *The Salt Treasure of UNESCO* in the salt mine. Patrycja Partridge was the film's scriptwriter and director. The title of each 8–9 min. long episode referred to the UNESCO abbreviation composed of the Polish terms, meaning the following in English: *unique, inspiring, emotional, treasure, continuity, enchantment*. [The "Wieliczka" Salt Mine was entered on the UNESCO World Heritage List]. Short films about

kopalni Pani Jadwiga Stecka), nie zabrakło też innych ekip telewizyjnych, rodzimych i zagranicznych. Na dół zjechała na przykład ekipa telewizji japońskiej, która zdumiewała swym profesjonalizmem – jej członkowie byli tak zgrani, że kręcili film, komunikując się ze sobą bez słów sposob.

W ostatnim dwudziestolecu powstało sporo obrazów dokumentujących wielkie podziemia. Jednym z ich dokumentatorów był krakowski redaktor Julian Rachwał, który poświęcił kopalni kilka swych produkcji, między innymi 40-minutowy film *The historic Salt Mine in Wieliczka* z 2008 roku. Innym dokumentatorem kopalni był szwedzki reżyser Sadrolin Tam. W latach 2003–2005 zrealizował film *Wieliczka – sól ziemi*. Film trwa 26 minut, a jego zaletą jest pokazanie tych wyrobisk kopalni, które w późniejszym okresie uległy przekształceniom. Widzimy na przykład kaplicę św. Jana w miejscu jej pierwotnej lokalizacji na poziomie I (obecnie znajduje się na poziomie III w obrębie Trasy Turystycznej) oraz komorę Gospoda przed jej remontem z 2010 roku. Film pod tym samym tytułem, już 40-minutowy i będący nową realizacją, miał swą premierę w 2010 roku, a gospodarzem wielkich podziemi jest w nim wybitny aktor Jerzy Stuhr, który powiedział: *Bohaterem tego filmu jest kopalnia* (Ryc.12).

W 2017 roku TVP 3 Kraków zrealizowała w wyrobiskach kopalni 6-odcinkowy serial dokumentalny *Solny Skarb UNESCO*. Jego scenarzystką i reżyserką była Patrycja Partridge. Tytuł każdego około 8 – 9 minutowego odcinka nawiązuje do kolejnych liter nazwy UNESCO : *Unikat, Natchnienie, Emocje, Skarb, Ciągłość, Olśnienie*. Krótkie filmy o kopalni tworzyła także firma Rumburak Produkcja Filmowa.

Ostatnim dokumentem traktującym o wielickich podziemiach jest zrealizowany przez Muzeum Żup Krakowskich

the salt mine were also produced by the Rumburak Produkcja Filmowa Company.

The last documentary about the “Wieliczka” underground salt mine was filmed by the Kraków Saltworks Museum in Wieliczka entitled *The Passion from the Depth of the Earth. Alfons Długosz and the Work of his Life*, presented on 28 July 2022. The film showed the founder of the Museum, a man of passion, who managed to complete his great project.

7. NETFLIX SERIES

The last feature film completed underground is the Netflix film series entitled *Cracow Monsters* directed by Katarzyna Adamik and Olga Chajdas. If we compare that film series to the previous movies *On the Silver Globe* or *Sexmission*, the Netflix production seems to be from a different world. The technical and financial possibilities of the recent production are beyond comparison to the previous projects. And such resources harmonised with what was good luck for the foreign filmmakers and bad luck for the Polish ones. At that time, the covid lockdown prevailed (Fig. 13). The salt mine was closed for the visitors, but the film crews could operate freely, provided that they observed certain sanitary restrictions. The scenes were filmed along the Tourist Route (Weimar Lake, Michałowice, and Haluszka III Chambers), as well as in the workings situated outside the Route, in the Zalewski Chamber, the Franciszek cross-corridor, and the Weimar fore-shaft. The props, like a symbolic tree, were subjected to computer processing. The film series referred to the Slavic myths, clearly of the fantasy genre. The production’s premiere occurred in March 2022.

Ryc. 12. Na planie filmu *Wieliczka – sól ziemi*. Materiały prasowe kopalni
 Fig. 12. On the set of the film *Wieliczka - salt of the earth*. Mine press materials

Wieliczka dokument *Pasja z głębi ziemi. Alfons Długosz i dzieło jego życia*, zaprezentowany 28 VII 2022 roku. Ukazuje on sylwetkę twórcy Muzeum, pasjonata, który swój zamiysł utworzenia placówki doprowadził do szczęśliwej realizacji.

7. SERIAL NETFLIX

Ostatnia filmowa realizacja fabularna, której część powstała pod ziemią, to serial Netflix *Krakowskie potwory* w reżyserii Katarzyny Adamik i Olgi Chajdas. W porównaniu z realizacjami *Na srebrnym globie* i *Seksmisji* serial ten jawi się jak obraz z innego świata. Możliwości techniczne i finansowe ekipy, nieporównywalne z wcześniejszymi, współgrały tu z tym, co dla filmowców było szczęśliwym trafem, a dla pozostałych Polaków było tragedią. W Polsce obowiązywał covidowy lockdown (Ryc.13). Kopalnia była zamknięta dla zwiedzających, zatem ekipa filmowa, z zachowaniem reżymu sanitarnego, działała bez przeszkód. Sceny serialu powstały w rejonie Trasy Turystycznej (komory Jezioro Weimar, komora Michałowice, komora Haluszka III), także w wyrobiskach zlokalizowanych poza Trasą – w komorze Zalewski, poprzeczni Franciszek oraz w szybiku Weimar. Rekwizyty typu symboliczne drzewo zostały poddane komputerowym transformacjom. Powstał serial nawiązujący do słowiańskich mitów, wyraźnie z gatunku fantasy. Serial miał premierę w marcu 2022 roku.

8. OPERATORZY KAMERY

Widzowie oceniając filmy najczęściej koncentrują się na ich reżyserach, zapominając o mozolnej pracy pozostałych

8. CAMERAMEN

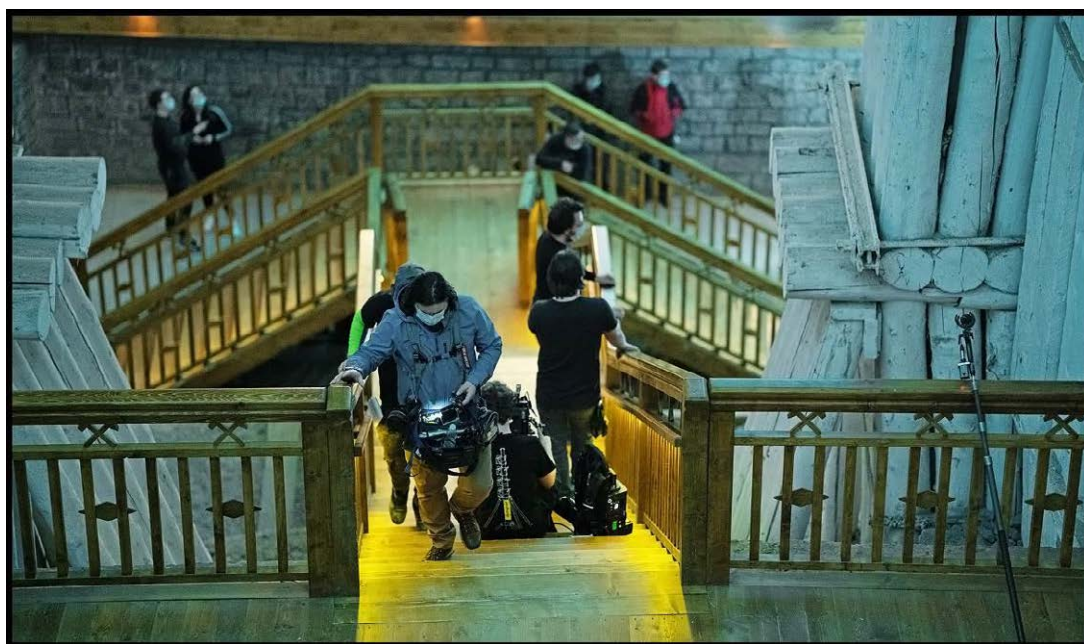
The viewers who evaluate films mostly concentrate on film directors, forgetting the arduous work of other film-crew members without whom films could not be produced. A success of a film depends on the work of many people, including primarily cameramen. Film is composed of images, recorded by specific people. In the case of the “Wieliczka” feature films, many of those cameramen were masters on an international scale.

Andrzej J. Jaroszewicz was the cameraman of Andrzej Żuławski’s movie *On the Silver Globe*. Jaroszewicz was the President of the Cameramen Association (SAZF) in 1998–2011. The Association was founded in 1994 in response to the copyright law approved in the same year. The new law degraded cameramen to the role of technical personnel supervised by film directors.

The film *Entire Week* was recorded by Krzysztof Winiewicz. The operator was known for such Polish films as *Innocent Wizards*, *Squint Luck*, or *The Passenger*.

Jerzy Łukaszewicz, a brother of one of the main film stars, Olgierd Łukaszewicz (playing Albert Starski) was responsible for shooting the scenes of the *Sexmission*. Jerzy was a research worker at the University of Silesia in Katowice and a member of the Polish Film Academy and the Association of Polish Filmmakers.

The *Hamlet* by Łukasz Barczyk was filmed by Paweł Edelman, nominated to the Oscar Award in 2003 for his footage to the *Pianist* by Roman Polański, and received the “Operator of the Year 2005” Prize in Hollywood.

Ryc. 13. Filmowcy w komorze Michałowice podczas realizacji *Krakowskich potworów*. Fot. Robert Pałka, materiały prasowe Netfliks
 Fig. 13. Filmmakers in the Michałowice Chamber during the filming of the film *Krakow Monsters*. Photo by Robert Pałka, Netflix press materials

członków ekipy realizatorskiej, bez których te obrazy by nie powstały. Sukces filmu zależy od wielu osób, w tym głównie od operatorów kamery. Film to obraz, a rejestrują go konkretni ludzie. W przypadku „wielickich” fabularnych filmów wiele z nich to mistrzowie światowego formatu.

W filmie Andrzeja Żuławskiego *Na srebrnym globie* operatorem był Andrzej J. Jaroszewicz. Był on w latach 1998 - 2011 przewodniczącym Stowarzyszenia Autorów Zdjęć Filmowych, powstałego w 1994 roku w odpowiedzi na uchwaloną w tym samym roku ustawę o prawach autorskich, która zdegradowała operatorów filmowych do roli personelu technicznego podległego reżyserom. *Okrągły tydzień* rejestrował Krzysztof Winiewicz, operator znany ze znaczących filmów dla polskiej kinematografii, takich jak *Niewinni czarodzieje*, *Zezowate szczęście*, *Pasażerka*. Za zdjęcia do *Seksmisji* odpowiedzialny był Jerzy Łukaszewicz, brat jednego z głównych bohaterów tego filmu Olgierda Łukaszewicza, który zagrał Alberta Starskiego. Jest on pracownikiem naukowym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, członkiem Polskiej Akademii Filmowej i Stowarzyszenia Filmowców Polskich. *Hamleta* Łukasza Barczyka rejestrował Paweł Edelman, który został nominowany w 2003 roku do Oscara za zdjęcia do *Pianisty* Romana Polańskiego, a w 2005 roku uhonorowany nagrodą „Operator roku” w Hollywood. Obrazy w filmie *Młyn i Krzyż* rejestrowali pospołu Lech Majewski i operator Adam Sikora, reżyser, scenarzysta, fotograf i malarz. Sceny z szóstego odcinka serialu *Krakowskie potwory*, w którym akcja rozgrywa się w kopalni, wyszły spod ręki Ziv’a Berkovich’a operatora kazachskiego.

9. KILKA KOMENTARZY

Pracownicy kopalni, którzy niegdyś uczestniczyli w realizacji filmów powstających na taśmie filmowej, podkreślają potworną nudę towarzyszącą filmowcom. Taśma była droga, zatem przed końcową realizacją ujęć powtarzano je w nieskończoność. Sytuacja zmieniła się po nastaniu ery filmów cyfrowych. Teraz dla filmowych ekip to czas realizacji przedsięwzięcia stał się drogocenny, a sceny realizowano metodą cyfrową. Dziś nie ma już także potrzeby monitów np. o odstępstwa w celu użycia otwartego ognia w podziemnych wyrobiskach. Ogień ten, jeśli jest potrzebny, powstaje cyfrowo, tak jak wiele elementów scenografii.

Wszystkie większe realizacje fabularne powstawały w obrębie poziomów I–III. Decydowały o tym przede wszystkim względy logistyczne i praktyczne. Poziomy te są w części centralnej kopalni przystosowane do ruchu turystycznego, są zatem bezpieczne dla ekip filmowych. Należą do części zabytkowej obiektu – są urozmaicone i atrakcyjne wizualnie (Ryc.14). Kilka wyrobisk należy już do filmowych weteranów. Są to przede wszystkim kaplica św. Kingi, komora Michałowice, kaplica św. Antoniego, w latach wcześniejszych

The scenes to *The Mill and the Cross* were filmed jointly by director Lech Majewski and cameraman Adam Sikora, also a director, scriptwriter, photographer, and painter.

The scenes for the sixth episode of the series *Cracow Monsters*, were shot by Ziv Berkovich, an operator of Kazakh origin.

9. COMMENTS

The “Wieliczka” Salt Mine workers who used to participate in films recorded originally on film stock emphasised tremendous boredom of the filmmakers. The film stock was expensive, while the scenes had to be repeated endlessly. The situation changed with the arrival of digital cameras. When digital methods arrived, it was the shooting time that became precious. And it was not necessary to use open fire in the underground salt mine any more: digital special effects were applied, similarly to a number of other scenographic components.

All the large feature film projects were shot at Levels I–III. That was primarily related to logistic and practical issues. Those salt mine Levels are adapted for tourist traffic in the central section of the salt mine and they are safe for film crews as well. Besides, they belong to the landmark section of the salt mine, being highly diverse and visually attractive (Fig. 14). Several underground workings can be called “film veterans”: St. Kinga’s and St. Anthony’s Chapels, or the Michałowice and later Margelnik Chambers. Levels I–III can be reached by three shafts called Kinga, Daniłowicz, and Regis that are suitable for equipment transportation. In addition, Level I can be reached from the Paderewski shaft used for the transportation of people.

Certain visual effects that may be perceived by the viewers as natural, were hard to generate underground, e.g. mist in the Saurau Chamber, needed for the soldiers to emerge from, in the performance of *Hamlet* by Łukasz Barczyk. As you know, the air is artificially pumped into the mine workings and artificial mist was hard to generate followed by quick removal, as the Saurau Chamber belongs to the Museum complex visited constantly by the tourists.

10. CONCLUSIONS

The underground workings of the “Wieliczka” Salt Mine turned out to be ideal locations for filming the scenes of extremely diverse themes and means of expression. One can distinguish the following types of film genres produced in the salt mine:

- documentary and educational films showing the history of the Kraków Saltworks in Wieliczka, their cognitive and natural qualities (*Wieliczka* by Jarosław Brzozowski, *Wieliczka: the Salt of the Earth* by Sadrolin Tam);

komora Margelnik. Poziomy I–III są udostępnione trzema szymbami: Kinga, Daniłowicz i Regis, którymi można zwozić sprzęt filmowy. Dodatkowo do poziomu I sięga szymb Paderewski, który jest wyrobiskiem komunikacyjnym.

Pewne efekty wizualne, które widzom wydają się naturalne, z trudem tworzono pod ziemią, np. mgłę w komorze Saurau w spektaklu *Hamlet* Łukasza Barczyka, z której wylaniają się żołnierze. Pamiętajmy, że powietrze do wyrobiska kopalni dostarczane jest w sposób sztuczny, komora Saurau to wyrobisko należące do kompleksu komór Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka zwiedzanych przez turystów i tę z trudem wytworzoną mgłę należało szybko z niej usunąć.

10. PODSUMOWANIE

Podziemia Kopalni Soli „Wieliczka” okazały się idealnym miejscem do kręcenia filmowych scen dla produkcji o skrajnie różnej tematyce i środkach ekspresji, które można podzielić na kilka głównych nurtów:

- filmy dokumentalne i edukacyjne pokazujące historię żup krakowskich, ich walory poznawcze i przyrodnicze (*Wieliczka* Jarosława Brzozowskiego, *Wieliczka – sól ziemi* Sadrolina Tama);

- filmy, w których wyrobiska kopalni służą za tajemnicze podziemia, a rozgrywa się w nich sensacyjna fabuła, najczęściej typu science fiction (*Na srebrnym globie* Andrzeja Żuławskiego, *Sexmission* Juliusza Machulskiego, australijska *Tajna misja* Marcusa Cole’a, *Krakowskie potwory* Katarzyny Adamik i Olgi Chajdas);

- filmy, w których wykorzystana jest baśniowa sceneria wielickich podziemi (*Okrągły tydzień* Tadeusza Kijańskiego, *Młyn i krzyż* Lecha Majewskiego);

- filmy, w których kopalnia jest ukazana metaforycznie, a ciemność, cisza i pustka mają znaczenie symboliczne (*Salt* Marii Lloyd, *Umbra* Urszuli Nawrot);

- filmy powstałe dla rozrywki (*Rhythm* Vivka Kumara).

Wzorami ważnymi dla realizacji produkcji filmowych w kopalni są: światowa marka obiektu, bardzo dobre skomunikownie Wieliczki z Krakowem, doświadczenie pracowników kopalni przy realizacji tego typu przedsięwzięć, gotowa scenografia, bardzo zróżnicowana, jednocześnie unikatowa; ciągły ruch zakładu, umożliwiający pracę ekip filmowych także w nocy, możliwa do wykorzystania baza hotelowa i gastronomiczna Wieliczki.

Jak widać z powyższego zestawienia, podziemia Wieliczki oferują prawdziwą kopalnię możliwości, z których twórcy mogą obficie korzystać przy realizacji swych artystycznych pomysłów. Muszą je tylko mieć, w co – patrząc w filmową przeszłość „Wieliczki” – nie wątpimy.

Część wymienionych w tekście realizacji filmowych można obejrzeć w internecie.

Ryc. 14. Filmowanie szaty naciekowej w szybiku Franciszek na III poziomie kopalni. **Fig. 14.** Filming the secondary salt in the Franciszek shaft on the third level of the mine. Press materials of the mine

- the films in which the underground workings serve as a mysterious world in which sensational stories unveil, mostly of the science-fiction type (*On the Silver Globe* by Andrzej Żuławski, *Sexmission* by Juliusz Machulski, the Australian *Secret Mission* by Marcus Cole, *Cracow Monsters* by Katarzyna Adamik and Olga Chajdas);

- the films that used fairytale settings of the underground salt mine workings (*Entire Week* by Tadeusz Kijański, *The Mill and the Cross* by Lech Majewski);

- the films in which the salt mine is depicted metaphorically, where darkness, tranquillity, and emptiness carry symbolic significance (*Salt* by Maria Lloyd, *Umbra* by Urszula Nawrot);

- entertainment films (*Rhythm* by Vivek Kumar).

The values that turned out to be important for film productions included the following: prestigious global status of the salt mine, excellent transportation between Wieliczka and Kraków, the experience of the mine’s employees in carrying out film projects, “ready-made” scenography, being unique and diverse, continuous operation of the plant allowing the film crews to work at night, as well as the availability of accommodation and catering facilities in Wieliczka.

As you can judge from the film genres produced in Wieliczka, the salt mine offers a range of possibilities, to be used by the filmmakers to implement their artistic conceptions. Well, they only need to have their ideas, which we do not doubt, if we think about the film future of the “Wieliczka” Salt Mine. Some of the movies mentioned in this paper can be found in the Internet.

LITERATURA/REFERENCES

- ALBRECHT J., 1998. Prafilmówka krakowska 1945 – 1947. Nauczyciele-słuchacze-filmy. Filmotechnika – Biuro Reklamy i Drukarnia. Kraków
- BBC Arts, dostęp 27.05.23. The making of SALT. <https://www.bbc.co.uk/programmes/p04m0f3q>
- BIAŁEK J., dostęp 27.05.23. Biała Pani z Wieliczki w roli głównej. <https://dziennikpolski24.pl/biala-pani-z-wieliczki-w-roliglownej-filmowa-historia-solnych-podziemi/ar/c13-16255795>
- FILMPOLSKI.PL dostęp 27.05.23. Słony chleb. <https://filmpolski.pl/fp/index.php?film=4218802>
- FILMPOLSKI.PL dostęp 27.05.23. Magnum Sal – Wieliczka. <https://filmpolski.pl/fp/index.php?film=421681>
- FILMPOLSKI.PL dostęp 27.05.23. Wieliczka. <https://filmpolski.pl/fp/index.php?film=4210594>
- FILMPOLSKI.PL dostęp 27.05.23. La Dame Blanche de Wieliczka. <https://filmpolski.pl/fp/index.php?film=1220071>
- FILMPOLSKI.PL, dostęp 27.05.23. Seksmisja. <https://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=12286>
- FILMPOLSKI.PL, dostęp 27.05.23. Mission Top Secret. <https://filmpolski.pl/fp/index.php?film=127141>
- FILMWEB, dostęp 27.05.23. Ucieczka na srebrny glob. <https://www.filmweb.pl/film/Ucieczka+na+Srebrny+Glob-2021-877706>
- FILMWEB, dostęp 27.05.23. Wieliczka. <https://www.filmweb.pl/film/Okr%C4%85g%C5%82y+tydzie%C5%84-1977-8323>
- FILM.WP.PL, dostęp 27.05.23. Juliusz Machulski o zarzutach wobec “Seksmisji”. <https://film.wp.pl/juliusz-machulski-o-zarzutach-wobec-seksmisji-burza-w-szklance-wody-6898384727345920a>
- HENDRYKOWSKA M., 2014. Historia polskiego filmu dokumentalnego (1896-1944). Wydawnictwo Naukowe WAM. Poznań
- HENDRYKOWSKA M., 2018. Historia polskiego filmu dokumentalnego (1945-2014). Wydawnictwo Naukowe WAM. Poznań
- IMDb, dostęp 27.05.23. Rhythm. <https://www.imdb.com/title/tt5345728/>
- IMDb, dostęp 27.05.23. Salt. <https://www.imdb.com/title/tt3701906/>
- KOSTRURBIEC B., dostęp 27.05.23. Ocalić od zapomnienia. http://jaworzniacy.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=224
- KRASICKA S., 1946. Z kamerą w salinach wielickich. Dziennik Polski nr 135. Kraków
- MACHULSKI J., SZCZERBA J., 2014. Naga prawda o “Seksmisji”. Wydawnictwo W.A.B. Warszawa.
- MAJEWSKI L., dostęp 27.05.23. Młyn i Krzyż. <https://lechmajewski.com/film-4/mlyn-i-krzyz/>
- MISIAK A., 2006. Kinematograf kontrolowany. Universitas. Kraków
- NAWROT. U., dostęp 27.05.23. UMBRA/Eclipse Of The Moon. https://urszulanawrotart.com/?page_id=43
- RADKIEWICZ M., dostęp 27.05.23. Krakowska Prafilmówka 1945–1946, „Pleograf. Kwartalnik Akademii Polskiego Filmu” nr 1, 2020 <https://pleograf.pl/index.php/krakowska-prafilmowka-1945-1946/>
- SZCZYPIŃSKI A., dostęp 27.05.23. Na Srebrnym Globie Andrzeja Żuławskiego (1987). <https://film.org.pl/a/na-srebrnym-globie-andrzej-zulawskiego-1987-101558>
- TEATR.VOD.TVP, dostęp 27.05.23. Hamlet, reż. Ł. Barczyk. <https://teatrvod.tvp.pl/598601/hamlet-rez-l-barczyk>
- TVP VOD, dostęp 27.05.23. Niecodzienne historie – Człowiek i koń. <https://cyfrowa.tvp.pl/video/niecodzienne-historie-czlowiek-i-kon,61000705>
- WÓJCIK J., 2000. Kwerenda materiałów archiwalnych K.S. “Wieliczka”. Archiwum Działu Mierniczo – Geologicznego Kopalni Soli “Wieliczka” S.A. Wieliczka